

Torsdag med THORS

Hbl 3.8.1978

Genusfrågor är alltid kvistiga. Professor C-E. Thors går in på några knoppar i dag och berör dessutom några krångliga uttalsregler. Frågor till Torsdag med Thors kan som vanligt sändas till Dagboken, som vidarebefordrar dem till språkprofessorn.

En frågeställare tar upp ett problem som kan belysas med ett exempel: **Helsingfors är nöjd.**

Skall det heta **nöjd** eller **nöjt**? Svaret är **nöjt**, och jag tror de flesta språkkänslare reagerar lika.

Städers och länders namn har ett genus: därför heter det t.ex. Brahestad är ganska litet, Sverige är

avlångt osv. Regeln gäller alltså också, om ordet **stad** ingår i ett stadsnamn. (Däremot, om **staden** föregår namnet: Staden Rom var byggd på sju kullar.)

På samma sätt behandlas firmamamn: "Neste hade ansetts värt en mässa" (cit. Algots var konkursmässigt).

Ett genusproblem av annan art kan illustreras med texten på en vanlig skylt: **Rökning förbjuden.**

Ord på **-ing, -ning**, som betecknar en verksamhet, är givetvis **den**genus (rökningen), men ibland ser man texter som "Rökning förbjudet". De är påverkade av det liktydiga "Att röka är förbjudet".

Ning-ordet fordrar emellertid, som nämnt, att bestämningarna får **den**genus: Cykelåkning är tillåten i parken.

Ett uttalsproblem av säregnet slag i vårt tvåspråkiga land gäller förkortningar av finska ord. Skall t.ex. förkortningen **SOK** utläsas med svenskt **o** (som i **otur**) eller med finskt **o**, alltså med svenskt å?

I det speciella fallet **SOK** kan man få höra båda uttalen. För mig personligen känns svenskt **o** i förkortningen naturligt, beroende på att jag har lärt mig den på en tid, då jag inte hade någon aning om finskan. Allmänt talat kan det väl sägas, att finska förkortningar som blivit vanliga i finlandssvenskt tal tenderar att få ett försvenskat uttal: **SOK** med svenskt **o** är ett exempel. **Saseka**, uttalat med tonvikt på **-se** och långt **e**, är ett annat. Språkbruket varierar emellertid, och regler är svåra att ange.

Om uttalet av namn — som en frågeställare berör — är det lättare att uttala sig. Visserligen är uttal med korta vokaler vanligt i finlandssvenskan av t.ex. **kamera**, men trots det tycker jag att **Libanon** med kort **i** inte är att rekommendera. Personnamn försöker vi uttala liksom i det språk där de hör hemma. Vi säger t.ex. Johannes Virolainen med finskt uttal av förnamnet, men **Johannes** med svenskt **o** och tonvikt på **-han-** annars (även om påven Johannes XXIII).

Och till slut ett uttryck för min personliga smak. Så här sommardag hör man ofta talas om **tunikor**, mången gång med kort **u**. Jag "reser borst", för mig har ordet långt **u** (och givetvis tonvikt på första stavelsen).

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

Hbl 10.8.1978

Obs!
ärter är gott - fallet

□ **Finlandismer** är seglivat ogräs i språket. Men det finns många som kommit för att stanna, såsom prof. Thors påpekar idag. En sådan är ordet **verksamhetsledare**.

□ **Frågor till språkprofessorn** kan sändas till Hbl-Dagboken, som vidarebefordrar dem till Thors. Märk kuveret Torsdag med Thors. Adressen är Hbl, Mannerheimvägen 18, 00002 Hfrs 200.

En frågeställare tar upp ordet **verksamhetsledare**, som han — med rätta — betecknar som en finlandism.

Verksamhetsledare är en term, som kommit i bruk hos oss som direkt översättning av det finska **toiminnanjohtaja**. Det torde i praktiken vara omöjligt att utrota ordet. Det är i bruk inom ett antal större organisationer, som väl inte är bundna av statliga föreskrifter om tjänstebeteckningar osv. **Verksamhetsledare** motsvaras i Sverige ofta av **ombudsman**, ibland av **direktör**, någon gång av **verkställande ledamot** (inom en styrelse). **Ombudsman** skulle sannolikt fattas som en "degradering", **direktör** skulle väl anses som en inexact motsvarighet till den finska termen. **Verkställande ledamot** förekommer även hos oss i något enstaka fall, men lämpar sig endast i undantagsfall.

Resonemanget leder för min del till det nämnda konstaterandet, att **verksamhetsledare** nog har "kom-

mit för att stanna", trots att termen, som frågeställaren påpekar, kan skapa den uppfattningen att ordföranden ingenting gör, utan bara är en "skylt".

Verksamhetsledare är ett belysande exempel på s.k. översättningslån. Finskans **toiminta** "verksamhet" och **johtaja** "ledare, direktör" har exakta motsvarigheter i svenskan. När orden i finskan fogats till ett sammansatt ord, uppkom det lätt en motsvarande sammansättning i finlandssvenskan — men det nya ordet finns inte i Sverige. — Företeelsen som sådan är vanlig över hela Europa. Bl.a. har många kulturord bildats efter grekiskt och latinskt mönster, svenska ord efter tysk förebild — och finska ord efter svenska (t.ex. **nenälinna** efter **näsduk**).

En annan insändare citerar en tidningsrubrik "Varför **falskade** B.D." — därmed menas att B.D. fuskade, sjöng falskt.

Termen **falskade** verkar mycket överraskande. En möjlighet är att ordet är direkt bildat i svenskan till ordet **falsk**, en annan är att det är påverkat av tyskans **fälschen** "förfälska".

Carl-Eric Thors